

Prof. dr Mladen BAJAGIĆ
vanredni profesor Kriminalističko-policijske
akademije u Beogradu

UDK: 343.98

Primljeno: 28. februara 2011. god.

TEORIJSKE OSNOVE I PRAKTIČNI ZNAČAJ KRIMINALISTIČKO OBAVEŠTAJNE AKTIVNOSTI*

Obaveštajna aktivnost, kao specifična društvena i politička delatnost, oduvek je u funkciji dostizanja, očuvanja i unapređenja nacionalne bezbednosti i realizacije spoljne politike, a u novije vreme, kao posledica fenomena „prostoranja obaveštajne aktivnosti” i u funkciji prevencije i represije najtežih oblika kriminala. Njeni korisnici su stvarni subjekti političkog odlučivanja, a u slučaju kriminalističko-obaveštajne aktivnosti su to i policijske i specijalizovane kriminalističke agencije, odgovorne za borbu protiv svih vidova kriminala. Kao posledica sve većeg interesovanja za ovu oblast, u nauci se ulažu naponi da se razvije i samostalna teorija obaveštajne aktivnosti kroz razvoj multidisciplinarnih studija obaveštajne aktivnosti, a na temeljima opštih znanja o naučnim teorijama kao takvim. Izvan teorijskog bavljenja fenomenom obaveštajne aktivnosti, posebna pažnja se poklanja njenom praktičnom značaju, odnosno načinu njene realizacije kroz tzv. „obaveštajni ciklus”, pri čemu je težište na analizi i izradi završnih obaveštajnih saznanja, kao i prepoznavanju mogućih obaveštajnih propusta. U uslovima pojave i jačanja globalnih izazova i pretnji bezbednosti, posebno globalnog terorizma i organizovanog kriminala, obaveštajna aktivnost je našla punu primenu i u kriminalistici, tako da se ubrzano razvija specifična podvrsta obaveštajne aktivnosti - kriminalističko-obaveštajna aktivnost, koja se takođe realizuje kroz poznate organizacione modele obaveštajnog ciklusa.

Ključne reči: obaveštajna aktivnost, teorija obaveštajne aktivnosti, obaveštajni ciklus, kriminalističko-obaveštajna aktivnost.

* Članak predstavlja rezultat rada na projektu Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije koji se vodi pod brojem 179045.

1. Pojam obaveštajne aktivnosti

Obaveštajna aktivnost, kao jedan od tri ključna kanala informisanja i bitan element nacionalne moći svake savremene države i njenog sistema bezbednosti, u najopštijem smislu podrazumeva celishodno, pravovremeno, plansko, tajno i organizovano prikupljanje i obradu obaveštajnih informacija koje se kroz proces analize, obrade i integracije pretvaraju u završno obaveštajno znanje o datom problemu, pojavi ili događaju i, u formi završnih obaveštajnih dokumenata, ustupaju krajnjim korisnicima. Kada je obaveštajna aktivnost u funkciji zaštite i unapređenja nacionalne bezbednosti i realizacije spoljne politike, krajnji korisnici su stvarni subjekti političkog odlučivanja, a u slučaju kriminalističko-obaveštajne aktivnosti krajnji korisnici su policijske i specijalizovane kriminalističke agencije, odgovorne za prevenciju i represiju kriminala (opšteg, ekološkog, privrednog, tehnološkog i organizovanog). Iako su u široj javnosti veoma česte laičke, nekada i mitologijske, predrasude o obaveštajnoj aktivnosti, ona, zbog izuzetnog značaja za mnoge oblasti života i rada i opšte blagostanje i razvoj društva, države i međunarodnog okruženja, zahteva ozbiljnu analizu i teorijsko razjašnjenje.

Ključno pitanje za naučnu analizu fenomena obaveštajne aktivnosti je „šta se, u stvari, podrazumeva pod obaveštajnom aktivnošću (*intelligence*)”? U naučnoj i stručnoj literaturi koja se bavi istraživanjem *obaveštajne aktivnosti* za sada nije usvojena jedinstvena definicija ovog pojma.¹ Razlozi tome su različiti analitički i konceptijskih pristupi, tako da teorijsko bavljenje ovim problemom zahteva detaljnu analizu poznatih određenja ovog pojma.² S obzirom da je obaveštajna aktivnost često istraživana oblast u teoriji međunarodnih odnosa³, ona se shvata i kao moć, građivni deo nacionalne moći države, ali i sredstvo za usmeravanje upotrebe te moći u obliku ofanzivne sile, ili razumevanja nečijeg okruženja i mogućnosti, i načina kako primeniti silu ili moć i protiv koga.⁴ Stoga se obaveštajna aktivnost mora razumeti kao nezaobilazna kategorija u proučavanju savremene međunarodne stvarnosti, posebno u kontekstu novog bezbednosnog okruženja XXI veka.

Obaveštajna aktivnost se na engleskom govornom području označava terminom *intelligence*, što je jedno od više značenja ovog pojma.⁵ Termin *intelligence*

* mladen.bajagic@kpa.edu.rs

1 McDowell, Don, Godman, Jan (eds), *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users* (Revised Edition), Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press., Inc., 2009, p. 4.

2 Uporedi: Bajagić, M., *Obaveštajna aktivnost i spoljna politika – studija slučaja SAD*, Beograd, Viša škola unutrašnjih poslova, 2004, str.17.

3 Derian, James Der, *Antidiplomacy: Spies, Terror, Speed and War*, Oxford: Blackwell, 1992). – In: Scott, L.V., Jackson, P.D. (eds), *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*, London, Routledge, 2008, p. 2.

4 Uporedi: Herman, Michael, *Intelligence Power in Peace and War*, The Royal Institute of International Affairs, Cambridge University Press, 2008.

5 U ruskom jeziku se za obaveštajnu aktivnost koristi termin „*razvedka*”; Opširnije u: Bajagić, M., *Metodika obaveštajnog rada*, Beograd, Kriminalističko-policijska akademija, 2010.

je nastao od latinske reči *odati, otkriti, obelodaniti* (engl.: *revealing*). Prefiks „*inte*” je izveden iz latinskog prefiksa „*inter*”, što na znači *između* ili *među*. Drugi deo termina *intelligence* je izveden iz latinske reči „*leger*” (izvorno prikupljanje voća ili povrća). Nastao iz ovih reči, savremeni pojam *intelligence* upućuje na znanje i informacije neophodne da bi se donele važne odluke.⁶

Upotreba pojma *intelligence* zavisi od svrhe njegove upotrebe, odnosno šta se njime konkretno želi označiti. Na osnovnom nivou analize *intelligence* se definiše kao „obrađena informacija” (*processed information*), ili kao „znanje i analiza, dizajnirani da podrže konkretne akcije”.⁷ Ovako shvaćena obaveštajna aktivnost uvek se veže za sudbinu, opstanak države i očuvanje opštih interesa i vrednosti društva. Ona u mnogo čemu određuje kako anticipiramo stvarnost oko nas i promene koje mogu negativno uticati po nas.

U teorijskom smislu obaveštajna aktivnost podrazumeva „otkrivanje i uspešno i celovito prikazivanje prave istine,⁸ odnosno „uočavanje stvarnosti u njenom začetku”.⁹ U operacionalnom smislu obaveštajna aktivnost služi za razumevanje drugih entiteta ili vršenje uticaja na njih; obaveštajno saznanje, aktivnost realizovana kroz obaveštajni ciklus¹⁰; specifična društvena i politička aktivnost, koja se bavi svim stvarima, odnosno poseban vid aktivnosti na prikupljanju značajnih činjenica koje treba znati pre otpočinjanja nekog pravca političke akcije¹¹; proizvod koji je rezultat prikupljanja, sređivanja, obrade, analize, integracije i interpretacije prikupljenih informacija.¹² Generalno, obaveštajna aktivnost ima dve osnovne svrhe: 1/ pre svega da informiše politiku; i 2/ da podrži vojne, policijske (kriminalističke) i druge operacije, čiji je krajnji cilj očuvanje bezbednosti države.¹³

6 Vidi još u: Taylor, Stan A., „Definitions and Theories of Counterintelligence”. – In: Johnson, Loch K., *Strategic Intelligence 4: Counterintelligence and Counterterrorism: Defending the Nation Against Hostile Forces*, Westport, Connecticut, London, Praeger Security International, 2007, pp. 2-3.

7 Uporedi: Quiggin, Thomas, *Seeing the Invisible: National Security Intelligence in an Uncertain Age*, World, Scientific Publishing Co., 2007, p. 48.

8 DCI William Webster, remarks at Cornell Law School, 26 October 1989. – In: Lathrop, Charles E., *The literary spy: the ultimate source for quotations on espionage and intelligence*, Yale University Press New Haven and London, 2004.

9 Lao-Tzu, Tao Teh Ching (6th century b.c.). – In: Lathrop, Charles E., op. cit., p. 199.

10 Lerner, K. Lee, Lerner, Brenda Wilmoth (eds) (Vol. I, II, III), *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*, New York: Gale Group, Inc., a division of Thomson Learning, Inc., 2004, p. 117.

11 Hoover, Herbert, *Commission on Organization of the Executive Branch of the Government: Intelligence Activities*, Report to Congress, June, 1955, p. 26. – In: Ransom, Harry Howe, *Central Intelligence and National Security*, Cambridge: Harvard University Press., 1959, p. 6.

12 Uporedi: Troy, Thomas F., „The ‘Correct’ Definition of Intelligence”. – In: *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 5, No. 4. (1991), p. 442.

13 Bruneau, Thomas C., Bruneau, Thomas C., *Democracy and Effectiveness: Adapting Intelligence for the Fight Against Terrorism*. – In: *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 21, No. 2 (2008).

Prema tome, engleski termin *intelligence* je sintetički pojam jer se njime, pored aktivnosti, označava i organizacija (obaveštajna služba), proces obaveštajnog rada (obaveštajni ciklus), kao i obaveštajni proizvod, odnosno završna obaveštajna saznanja.¹⁴ *Intelligence* se razume i kao bitan deo upravljanja znanjem (*management of knowledge*), jer obuhvata prikupljanje, analizu, sintezu i ustupanje informacija¹⁵, uz poštivanje sledeće *saznajne hijerarhije (nivoa) znanja*: podatak, informacija, i konačno znanje: a) podatak je prvi i najniži nivo znanja čiji su glavni izvori individualna opažanja, primitivne poruke, ljudska komunikacija, sadržaj SMS poruka, elektronski zapisi, i naučna opažanja. Za podatke se u obaveštajnoj literaturi koristi i termin sirovi obaveštajni podaci i činjenice (*raw intelligence and evidence*), kao najbitniji elementi podataka u kontekstu njihovog sazajnog značenja; b) informacije su drugi nivo znanja i one podrazumevaju organizovane skupove podataka, razvrstanih, klasifikovanih, indeksiranih i povezanih u celinu koja se dalje analizira; c) znanje ili predviđanje (prognostiranje) je najviši sazajni nivo, to je konačni proizvod, koji obezbeđuje visok nivo razumevanja prirode informacija i sposobnost da se razume prošlost i budućnost onih objekata na koje su se informacije odnose. Ovo znanje ima svoj statički i dinamički sadržaj.¹⁶ Ove nivoe znanja je neophodno razlikovati, jer informacije čine analitički obrađene podatke sistematizovane u jednu celinu, koja se dalje podvrgava višim i složenim procesima analize, da bi se na kraju, na osnovu tačnosti tih informacija, obezbedio najviši sazajni nivo znanja - *obaveštajno znanje (predviđanje)*. Same obaveštajne informacije mogu biti: 1/ *opšte* (daju opštu predstavu o problemima i učesnicima koji nas interesuju - o pojedincima ili grupama u okviru igre koju provodimo); 2/ *tekuće* ili *operativne* (prati promene situacije); 3/ *konkretne* (popunjava uočene praznine ili odgovara na određena pitanja); 4/ *posredne* (potvrđuju ili opovrgavaju određene pretpostavke s obzirom na to da je sa njima povezana samo posredno); i 5/ *procenjivačke* (razjašnjavaju događaje i daje prognozu njihovog budućeg razvoja; to su optimalno obrađeni podaci).¹⁷

Konačno, obaveštajna aktivnost u praksi podrazumeva jedinstvo više međusobno povezanih faza (opažanje obaveštajnog problema, definisanje potreba i zahteva, prikupljanje, procenjivanje i analiza, interpretacija, integracija, izrada završnih dokumenata, ustupanje i tumačenje obaveštajnih saznanja). Njen krajnji rezultat su završni obaveštajni proizvodi, odnosno sintetizovano obaveštajno znanje, koje se, u različitim formama obaveštajnih dokumenata, ustupa krajnjim korisnicima.

14 Hoogenboom, Bob, Grey intelligence. – In: Crime Law Social Change (45/2006), pp. 373-381.

15 Waltz, Edward, Knowledge Management in the Intelligence Enterprise, Artech House Boston & London, 2003, p. 3.

16 Ibid.

17 Ronin, Roman, Obaveštajni rad, Beograd, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, 2009, str. 29.

2. Razvoj obaveštajne teorije

U nastojanjima da se unutar društvenih, posebno bezbednosnih nauka, utemelji samostalna teorija obaveštajne aktivnosti, aktuelna istraživanja fenomena obaveštajne aktivnosti nastoje dati odgovor na sledeća pitanja: 1/ koji su valjani elementi obaveštajne teorije uopšte?; 2/ da li je obaveštajna aktivnost široka oblast, ili može biti obuhvaćena jednim teorijskim okvirom?; i 3/ da li se teorijski temelji obaveštajne aktivnosti menjaju (da li su podložni promenama)? Obaveštajna aktivnost nije samo puka „teorija” u odnosu na praksu, ali se bez teorije ne može razvijati. Zato se može govoriti o studijama obaveštajne aktivnosti, odnosno o teoriji obaveštajne aktivnosti.¹⁸ Upotreba termina „teorija” zahteva da se, u skladu sa strogim naučno-metodološkim kriterijima, odredi šta je neophodno obuhvatiti i označiti kao „sistem predmetnih, smislenih iskaza o opštim odredbama” onoga što čini obaveštajnu aktivnost, do kojih se mora doći poznatim načinima izvođenja naučnih teorija: „analitičko-deduktivi; empirijsko-analitički; empirijsko-deduktivni; hipotetičko-deduktivni; i složeni (kombinovani)”.¹⁹ Dakle, da bi se govorilo o teoriji obaveštajne aktivnosti, ona mora zadovoljiti nekoliko bitnih kriterija: „mora biti složena intelektualna tvorevina apstraktnog naučnog mišljenja; nju treba činiti sistem pretpostavljenih i postojećih, odnosno mogućih saznanja o predmetu ili delu predmeta nauke, pa i o metodu nauke; i sastavni delovi te teorije moraju biti naučni principi i aksiomi, naučni zakoni, naučni pojmovi, stavovi, sudovi i zaključci, naučne teoreme, naučne hipoteze i naučni razlozi”.²⁰

Na bazi opštih određenja naučne teorije, za teoriju obaveštajne aktivnosti se može reći sledeće: 1/ teorija obaveštajne aktivnosti, iako u začetku, složena je intelektualna tvorevina apstraktnog naučnog mišljenja, utemeljena na obaveštajnoj praksi, koja je deo stvarne političke prakse u najširem smislu i njenih pojedinih pojava i procesa, 2/ teoriju obaveštajne aktivnosti čini sistem postojećih iskustvenih saznanja o delovanju savremenih obaveštajnih službi kao specijalizovanih ustanova državnog aparata, u čijem su središtu interesovanja politički, bezbednosni i drugi procesi i pojave u datoj državi i u njenom bližem i širem okruženju, 3/ sastavni delovi teorije obaveštajne aktivnosti su naučni principi i aksiomi, naučni zakoni, naučni pojmovi, stavovi, sudovi i zaključci, naučne teoreme, naučne hipoteze i naučni razlozi. Teorija obaveštajne aktivnosti koristi i već prihvaćene naučne pojmove (država, nacija, bezbednost, partije, vlada, opozicija, interesi, itd.), iskaze, stavove, sudove i zaključke. Tu teoriju čine i već usvojene naučne teorije, a posebno je odlikuju snažni naučni razlozi, potreba da se obaveštajna aktivnost naučno

18 Uporedi: Der Derian, James, *Anti-Diplomacy, Intelligence Theory and Surveillance Practice*. – In: *Intelligence and National Security* 8, no. 3 (July 1993), pp. 32-37.

19 Milosavljević, S.; Radoslavljević, I., *Osnovi metodologije političkih nauka* (drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje); Beograd, Službeni glasnik, 2003, str. 181-183.

20 Isto, str. 182.

objasni i sagleda u svojoj složenosti, 4/ teorija obaveštajne aktivnosti se iskazuje jezički, putem logičkih smislenih sistema iskaza, 5/ teorija obaveštajne aktivnosti je deo najšire teorije politike i naučnih disciplina koje u nju spadaju, jer su osnovni predmeti njenog interesovanja takođe politički procesi i pojave, dakle, politička prošlost, sadašnjost i budućnost, ali i druge oblasti ljudskog delovanja u najširem kontekstu, i 6/ teorija obaveštajne aktivnosti, nije autohtona i stihijna, već se utemeljuje i razvija na postojećim saznanjima, kako iz najšire oblasti političkih nauka, tako i drugih društvenih nauka i njima pripadajućih naučnih disciplina.²¹

Dosadašnja istraživanja obaveštajne aktivnosti ukazuju na pretežnu ispunjenost ovih zahteva. Potvrda tome je i što se pojam obaveštajne aktivnosti (*intelligence*) po pravilu javlja uporedo sa nekim osnovnim pojmovima političke i pravne teorije, kao što su: rat, mir, moć, vladavina, političke institucije, bezbednost (nacionalna, međunarodna i globalna), politički interesi i ciljevi, i dr. Takođe, istraživanja obaveštajne aktivnosti obiluju mnoštvom stavova, sudova i zaključaka o značaju obaveštajne aktivnosti za opstanak, bezbednost i razvoj države. Takođe, u vremenu informacione revolucije i pojave „mekih oblika moći“ (*soft power*), obaveštajna aktivnost se javlja kao nezaobilazna kategorija koja zahteva precizna objašnjenja svoje strukture, da bi se objasnile sve karakteristike ovog fenomena. I ovi stavovi daju legitimitet upotrebi naziva „teorija obaveštajne aktivnosti“ u naučnom smislu.²²

U operacionom smislu obaveštajna teorija mora uzeti u obzir sledeće činjenice: obaveštajni ciklus (proces obaveštajne aktivnosti) je osnovni model i okvir razmišljanja o fenomenu obaveštajne aktivnosti i izgradnji obaveštajnog sistema; u istraživanju obaveštajnog fenomena ključna oblast interesovanja ne treba biti *intelligence* shvaćen kao prikupljanje obaveštajnih saznanja, već kao inovacija znanja iz drugih naučnih oblasti, jer iz njih obaveštajna aktivnost može mnogo naučiti; i analiza i prikupljanje obaveštajnih informacija nisu dve različite aktivnosti, ali su dva različita načina dolaska do znanja.

I pored određenih ograničenja i konceptualnih, sadržinskih i drugih kritika koje se upućuju nastojanjima da se razvije „teorija obaveštajne aktivnosti“²³, istraživači društvenih (političkih, pravnih, istorijskih) nauka i obaveštajni profesionalci su odigrali važnu ulogu u stvaranju svojevrsne obaveštajne paradigme.²⁴ Oni koji istražuju u okviru ove paradigme interesuju se pre svega za metodologiju,

21 Bajagić, M., Metodika obaveštajnog rada, op. cit.

22 Uporedi i: Taylor, Stan A., Definitions and Theories of Counterintelligence. – In: Johnson, Loch K., Strategic Intelligence 4: Counterintelligence and Counterterrorism: Defending the Nation Against Hostile Forces, Westport, Connecticut, London, Praeger Security International, 2007, p. 1, 4,5.

23 Detaljnije u: Bajagić, M., Metodika..., op. cit., str...

24 Wirtz, James J., The American approach to intelligence studies. – In: Johnson, Loch K. (ed), Handbook of Intelligence Studies, New York, Routledge, 2007, p. 32, etc.

podatke, probleme koje treba rešiti, kao i probleme koji ostaju da se reše.²⁵ Džordž Aleksandar (*Alexander George*) predlaže da u centru analize uz obaveštajni ciklus bude i analiza obaveštajnih neuspeha, koji se mogu javiti u svakoj fazi obaveštajnog ciklusa ako se ne daju odgovori sledeća pitanja: 1/ *ko?* - što podrazumeva identifikaciju protivnika; 2/ *da li?* - odgovor na pitanje procene verovatnoće napada; 3/ *šta/kako?* - upućuje na određivanje vrste akcije; 4/ *gde?* - određivanje mesta/lokacije napada; 5/ *kada?* - procena vremena akcije; i 6/ *zašto?* - utvrđivanje motiva koji stoji iza inicijative za akciju.²⁶ Ovim se nastoji pospešiti razumevanje obaveštajnih grešaka i poboljšati analiza i izrada obaveštajnih studija. U potrazi za odgovorima na ova pitanja predlažu se četiri nivoa analize: faktori, svojstveni za proizvodnju završnih obaveštajnih saznanja; ljudska spoznaja; organizaciono ponašanje; i odnos između obavještajnih institucija i nosilaca vlasti. Ipak, analitičari najčešće istražuju probleme i poteškoće u realizaciji obavještajnog ciklusa.

Teorija obaveštajne aktivnosti razvijala se postepeno zajedno sa istorijom države i prava, političkom teorijom i drugim društvenim naukama (spoljnom politikom, diplomatijom, teorijom međunarodnih odnosa itd.), uz sva konceptualna i predmetna ograničenja koja se moraju naglasiti.²⁷ Zato je i možemo odrediti kao interdisciplinarnu i multidisciplinarnu oblast, koja svoja istraživanja pretežno bazira na razumevanju svih aspekata politike kao prakse i bezbednosti u najširem smislu, ali pre svega kao odnosa moći i znanja (*power and knowledge*), odnosno moći i obaveštajnog znanja, i odnosa između pojedinih vrsta moći i određene vrste znanja.²⁸ Znanje je ponekad moć, ali to znanje ne govori samo za sebe, već mora biti upotrebljivo za one koji ga nastoje dostići.²⁹ Znanje kao moć mora biti integrisano, tačno i upotrebljivo za donošenje strateških odluka, a ono se, između ostalog, obezbeđuje i kroz realizaciju obaveštajne aktivnosti.

U uslovima globalizovane stvarnosti međunarodnih odnosa jedan od imperativa je postizanje informacione moći u odnosu na entitete koji mogu ugroziti interese, vrednosti i bezbednost društva i države u najširem smislu, ali celokupnog

25 Opširnije u: Sheptycki, James, Policing, intelligence theory and the new human security paradigm: Some lessons from the field. – In: Gill, Peter, Marrin, Stephen, Phythian, Mark (eds), *Intelligence Theory: Key questions and debates*, London and New York: Routledge, 2009, pp. 165-175.

26 Alexander George, *Warning and Response: Theory and Practice*. – In: Johnson, Loch K. (ed), *op. cit.*, p. 32.

27 Uporedi: Phythian, Mark, *Intelligence theory and theories of international relations: Shared world or separate worlds?*. – In: Gill, Peter, Marrin, Stephen, Phythian, Mark, *op. cit.*, pp. 54-72; Quinlan, Michael, *Just Intelligence: Prolegomena to an Ethical Theory*. – In: *Intelligence and National Security*, Vol. 22, No. 1, 2007, pp. 1-13.

28 Scott, Len, Jackson, Peter, *Journeys in Shadows*. – In: Scott, L.V., Jackson, P.D. (eds), *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*, London, Routledge, 2008, p. 10.

29 Uporedi: Betts, Richard K., *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, New York, Columbia University, 2007, pp. 14-15.

međunarodnog okruženja. Cilj je da se realizacijom obaveštajne aktivnosti pravovremeno otkriju namere, ciljevi i interesi nosilaca najraznovrsnijih oblika ugrožavanja, da bi se utvrdila sveobuhvatna strategija zaštite utvrđenih interesa, vrednosti i ciljeva.³⁰ Zato se u savremenim uslovima razvoja međunarodnih odnosa na početku XXI veka obaveštajna aktivnost smatra jednim od ključnih elemenata nacionalne moći država i međunarodnog sistema u celini, pre svega zbog njenog značaja u prevenciji globalnih pretnji bezbednosti (terorizam, organizovani kriminal, oružje za masovno uništenje, i dr.).

3. Realizacija obaveštajne aktivnosti (obaveštajni ciklus)

Na osnovu zakonski definisanog delokruga rada obaveštajnih službi i dosadašnje obaveštajne prakse može se oceniti da obaveštajna aktivnost ima više strateški značajnih odrednica. Prvo, obaveštajna aktivnost ima dve osnovne funkcije: *informaciono-obaveštajnu* (koja ima više nivoa), i *preventivno-bezbednosnu*. Nivoi informaciono-obaveštajne funkcije su: *tekuća obaveštajna delatnost*, koja podrazumeva uočavanje i praćenje tekućih događaja od značaja za nacionalnu bezbednost i realizaciju (spoljno)političkih ciljeva države. Tekuća obaveštajna delatnost može biti kratkoročnog i dugoročnog karaktera, i ne podrazumeva izradu prognoza i projekcija razvoja događaja ili pojava koje su predmet obaveštajnog istraživanja; *upozoravajuća obaveštajna delatnost*, odnosno prepoznavanje (identifikacija) i usmeravanje pažnje na događaje, procese i pojave (ratovi, krize i sl.)³¹ koji mogu ili bi mogli imati iznenadne i štetne uticaje i posledice po nacionalnu bezbednost i nacionalne interese; i *analitička i prognostičko-procenjivačka obaveštajna delatnost*, koja obuhvata analizu i izradu završnih prognostičkih i procenjivačkih obaveštajnih dokumenata. Drugo, informaciono-obaveštajna funkcija se realizuje kroz *proces obaveštajnog istraživanja*, odnosno *obaveštajni ciklus*, koji se odvija po precizno utvrđenom redosledu i razvijenim organizacionim i metodološkim procedurama. Obaveštajna aktivnost je složen i naporan proces, koji mora zadovoljiti krajnje korisnike ne samo kvalitetom prikupljenih obaveštajnih informacija (sirovih i završnih), njihovom interpretacijom i upozoravanjem na očigledne opasnosti koje prete nacionalnoj bezbednosti ili golom opstanak države, nego i izradom procena i prognoza o daljem razvoju događaja koji negativno utiču na sve nivoe bezbednosti.

Obaveštajna aktivnost, odnosno obaveštajno istraživanje, je složen proces, sastavljen iz više međusobno povezanih koraka – faza koje čine jedinstvenu celinu

30 Uporedi: Scott, Len, Jackson, Peter, The Study of Intelligence in Theory and Practice. – In: Intelligence and National Security, Vol.19, No.2, Summer 2004, pp.139-169.

31 DeConde, Alexander, et al. (eds.), Encyclopedia of American Foreign Policy...(Vol. 2, E-N), op. cit., p. 230.

poznatu kao *obaveštajni ciklus*. U poznatim teorijskim i organizacionim modelima ovog ciklusa većina autora uočava nekoliko zasebnih, međusobno povezanih koraka – faza, od kojih izdajavamo nekoliko karakterističnih.

Obaveštajni ciklus po Šermanu Kentu (*Sherman Kent*) ima sedam koraka ili etapa (*seven steps or stages*): pojava obaveštajnog problema koji zaslužuje pažnju stratezijskih obaveštajnih službi; analiziranje tog problema i detaljno sagledavanje svih njegovih strana koje mogu biti značajne za obaveštajnu službu i same korisnike; razmatranje raspoloživih podataka i prikupljanje podataka; kritičko procenjivanje podataka; proučavanje procenjenih podataka, sa ciljem donošenja zaključaka o njihovom pravom smislu, što predstavlja preduslov za određivanje hipoteza, mada se hipoteze mogu pronaći i ranije; prikupljanje podataka u pravcima koje određuje postavljena hipoteza, s ciljem da se ona opovrgne ili potvrdi; i izlaganje – utvrđivanje verodostojnosti jedne ili više hipoteza, koje se formulišu kao trenutno najbliže istini.³² Loč Džonson (*Loch K. Johnson*) prepoznaje sledeće faze ovog ciklusa: planiranje i rukovođenje, prikupljanje, obrada, proizvodnja i analizu, i ustupanje. Po ovom modelu, obaveštajni ciklus je kompleksna matrica koju čine navedene faze integrisane u jedinstvenu celinu, i različiti, složeni, često zamršeni odnosi između naručilaca/krajnjih korisnika obaveštajnih saznanja i obaveštajnih profesionalaca kao proizvođača tog saznanja.³³ Lisa Krizan (*Lisa Krizan*) navodi pet faza obaveštajnog ciklusa: definisanje potreba, prikupljačke aktivnosti, obrada prikupljenih informacija, analiza i produkcija.³⁴ Artur Hulnik (*Arthur Hulnick*) govori o sledećim fazama obaveštajnog ciklusa: utvrđivanje obaveštajnih potreba i zahteva od strane odlučilaca i njihovo prenošenje obaveštajnim rukovodiocima; definisanje prikupljačkih zadataka; prikupljanje sirovih obaveštajnih podataka i njihovo slanje u analitičke delove agencija; analitičko procenjivanje obaveštajnih podataka u kontekstu drugih informacija i njihova najšira ekspertiza; „proizvodnja” završnih obaveštajnih izveštaja; ustupanje tih izveštaja krajnjim korisnicima; i donošenje političkih odluka i drugih procena od strane političkih odlučilaca.³⁵ Vilijam Odom (*William E. Odom*), bivši direktor američke agencije NSA, smatra da obaveštajni ciklus ima sledeće faze: rukovođenje obaveštajnim radom (uključujući tehničko upravljanje), prikupljanje sirovih obaveštajnih informacija, analiza,

32 Kent, Sherman, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press., 1949, p. 157-158.

33 Uporedi: Johnson, Loch K., *Bricks and Mortar for a Theory of Intelligence*. – In: *Comparative Strategy*, No. 22(2003), pp. 1-28.

34 Krizan, Lisa, *Intelligence Essentials for Everyon*, Occasional Paper Number Six, Joint Military Intelligence College, Washington, DC., 1999, p. 7.

35 Hulnick, Arthur S., *The Intelligence Producer-Policy Consumer Linkage: A Theoretical Approach*, *Intelligence and National Security* 1, No.2 (May 1986): 217-223. – In: Betts, Richard K., *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, New York, Columbia University, 2007, p. 15.

proizvodnja završnih obaveštajnih saznanja, njihovo ustupanje, i *feed back*.³⁶ Glen Hasdet (*Glenn Hastedt*) smatra da obaveštajni ciklus ima šest faza: definisanje obaveštajnih zadataka; prikupljanje obaveštajnih informacija; obrada i vrednovanje; obaveštajna analiza i proizvodnja; ustupanje završnih obaveštajnih saznanja krajnjim korisnicima; i *feed back*.³⁷ Konačno, baveštajni ciklus po Edvardu Volšu (*Edward Waltz*) se sastoji iz sledećih faza: planiranje i usmeravanje, prikupljanje, obrada, analiza i sinteza svih izvora i proizvodnja, i ustupanje.³⁸ Izloženi modeli obaveštajnog ciklusa ukazuju na svu složenost i težinu njegove realizacije, imajući u vidu pre svega zahteve koji se postavljaju pred obaveštajne službe. Neki modeli imaju i određene mane, prvenstveno praktične prirode. Naime, u njima se ne pravi jasna i neophodna razlika između obaveštajnog ciklusa u teoriji i praksi, što je značajno s obzirom na potrebe obaveštajnih službi da ove modele praktično primene u praksi. Problem praktične upotrebe teorijskih modela obaveštajnog ciklusa pre svega se tiče prirode odnosa između nosilaca političke vlasti (kao korisnika obaveštajnih saznanja) i obaveštajnih službi (koje relizuju utvrđene obaveštajne zahteve).³⁹

Iz prethodne analize može se zaključiti da obaveštajni ciklus ima više funkcionalnih i složenih faza, čiji je krajnji cilj da se sazna i razjasni sve nepoznato, neizvesno i neophodno da bi se preduzela konkretna (obaveštajna, kriminalistička, policijska) akcija ili zaštitile neke vrednosti i interesi. U tom smislu, obaveštajni ciklus predstavlja složen organizacioni proces, koji se sastoji iz sledećih faza:

- uočavanje određenog političkog, bezbednosnog (ili drugog) problema (*intelligence problem*), događaja ili pojave, čija priroda i dinamika neposredno ili posredno utiče na nacionalnu bezbednost i nacionalne interese uopšte, i potrebe za dodatnim informisanjem o istim;
- određivanje obaveštajnih/informacionih potreba (*intelligence needs*), koje utvrđuju stvarni subjekti odlučivanja – samostalno ili na predlog i u saradnji sa obaveštajnim rukovodiocima;
- upućivanje/prenošenje obaveštajnih/informacionih zahteva (*intelligence requirements*) od strane odlučilaca najvišim rukovodiocima obaveštajnih službi;
- inicijativa (analiza obaveštajnih potreba i zahteva, donošenje odluke o pokretanju obaveštajnog istraživanja, uočavanje i razmatranje obaveštajnog/ najčešće bezbednosnog problema). Ova faza može otpočeti na dva načina: 1/ interno – na osnovu prethodnih obaveštajnih saznanja i tekućeg obaveštajnog rada, i 2/ eksterno – na osnovu političkih potreba i saznanja o određenom problemu koji obaveštajnoj službi dostavljaju u vidu konkretnog obaveštajnog zahteva spolj-nopolitički odlučioци;

36 Odom, William E., *Fixing Intelligence For A More Secure America*, Yale University Press, New Haven and London, 2003, pp. 12-14.

37 Hastedt, Glenn, *Espionage: A Reference Handbook*, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003, p. 52.

38 Waltz, Edward, *Knowledge Management in the Intelligence Enterprise...*, op. cit., p. 33.

39 Šire u: Bajagić, M., op. cit.

- planiranje i organizovanje obaveštajnog istraživanja (izbor metoda i postupaka);
- prikupljanje sirovih obaveštajnih informacija;
- proizvodnja obaveštajnih saznanja (klasifikovanje, procenjivanje, analiziranje, interpretacija i objedinjavanje obaveštajnih podataka);
- izrada završnih obaveštajnih dokumenata;
- ustupanje završnih obaveštajnih dokumenata (završnog saznanja) krajnjim korisnicima;
- tehnička (eventualno i politička) interpretaciji obaveštajnih saznanja; i
- *feed back*.⁴⁰

Uočavanje obaveštajnog problema i određivanje obaveštajnih potreba su početni elementi prve faze obaveštajnog ciklusa, u kojima najčešće samostalno učestvuju (politički) odlučioци, ili u saradnji sa obaveštajnim rukovodiocima. Kada se analizira značaj uočavanja obaveštajnih problema, time i pitanje ko, u stvari, ima pravo i dužnost da utvrdi obaveštajne potrebe i zahteve, šest pitanja su ključne početne tačke za identifikaciju potreba korisnika obaveštajnih informacija (i odlučilaca i obaveštajnih agencija) i njihovo pretvaranje u obaveštajne zahteve: *ko, šta, kada, gde, zašto, i kako?* Ove tačke definišu okvir delovanja donosioca odluka i onih koji utvrđuju osnovne elemente informisanja (planeri i obaveštajno osoblje). Na osnovu potreba utvrđuju se obaveštajni zahtevi i pravi se plan konkretnog obaveštajnog istraživanja (operativno istraživanje). Planiranje obuhvata celokupan proces obaveštavanja, počev od procene pretnje do ustupanja završnih obaveštajnih proizvoda. Planovi se prave tako da odgovaraju poznatim ili predviđenim zahtevima obaveštajne službe. Obaveštajni/prikupljački zahtevi određuju način na koji će obaveštajna služba doći do informacija potrebnih donosiocima odluka. Uobičajeno je da brojni učesnici budu uključeni u definisanje zahteva za prikupljanje, koji i mnoštvo administrativnih poslova. Za njih je potrebna analitička veština, kako bi se procenilo koliko dobro je korisnik iskazao svoju potrebu, da li se mogu dobiti identifikovane informacije, i kako prikupljene informacije stižu do obaveštajnog analitičara.

Posle određivanja obaveštajnih potreba sledi faza *upućivanja-prenošenja obaveštajnih zahteva*. Realizacija ove faze podrazumeva neposredni kontakt između nosilaca vlasti i obaveštajnih rukovodilaca. Nosioци vlasti, odnosno odlučioци obrađuju vrhovima obaveštajne službe obaveštajne potrebe i iznose obaveštajne zahteve, na osnovu kojih obaveštajne službe planiraju dalji tok obaveštajnog ciklusa. Momenat upućivanja obaveštajnih zahteva ne mora biti i prvi kontakt između ovih subjekata, jer pojedini obaveštajni rukovodioci ostvaruju kontakt sa odlučioциma već u fazi definisanja obaveštajnih potreba, i to na osnovu ovlašćenja koja su

40 Uporedi: Bajagić, M., Savremena shvatanja obaveštajne aktivnosti u uslovima globalizacije. – U: Keković, Z.; Kešetović, Ž., (eds), Krizni menadžment I: Prevencija krize (hrestomatija), Beograd, Fakultet bezbednosti, 2006; Savić, A.; Bajagić, M., Uloga obaveštajne aktivnosti u spoljnoj politici. – U: Nauka-bezbednost-policija, Vol.VIII, No. 1 (2003), str. 17-50.

određena zakonom ili *ad hoc* zahteva najviših nosilaca vlasti (npr. vanredne prilike i sl.). Ko su ličnosti zadužene za upućivanje-prenošenje obaveštajnih zahteva prevažodno zavisi i od položaja obaveštajne službe u obaveštajno-bezbednosnom sistemu. Suština upućivanja - prenošenja obaveštajnih zahteva podrazumeva visoku svest i odlučilaca i onih koji ih primaju. Naime, obaveštajni zahtevi moraju biti utemeljeni na stvarnim problemima, dakle realni, odražavajući u stvarne potrebe i namere odlučilaca, koje se ne moraju u celosti izložiti obaveštajnim službama. Obaveštajni zahtevi moraju biti usklađeni sa mogućnostima obaveštajne službe da na njih optimalno odgovori u skladu sa postojećim kadrovskim, tehničkim i drugim potencijalima. Iskustvo govori da je veoma opasno zahtevati od bilo koga nešto što ne može ni uz najveće napore ispuniti. Kada je reč o obaveštajnoj aktivnosti jasno je da takve situacije - nerealni zahtevi - mogu imati nesagledive negativne posledice, gore nego da se obaveštajni ciklus i ne pokrene. Zato se od svih učesnika u ovoj fazi očekuje puna odgovornost, iskrenost i uvažavanje specifičnosti problema koji će se dalje istraživati.

Faza inicijative je početak samostalne operativne aktivnosti obaveštajne službe. To je deo obaveštajnog ciklusa u kome dolaze do izražaja kvaliteta rukovodnog vrha obaveštajne službe, odnosno sposobnost njenih rukovodilaca da svestrano i objektivno sagledaju prirodu i bitne elemente obaveštajnih zahteva i shodno tome aktiviraju svoje obaveštajne potencijale u realizaciji postavljenih zahteva. U ovoj fazi se razmatraju i procenjuju obaveštajne potrebe i zahtevi odlučilaca od strane rukovodećih tela obaveštajnih ustanova. Procene obaveštajnih zahteva moraju biti isključivo tehničke prirode, jer bi suštinsko razmatranje i analiza prirode obaveštajnih potreba i zahteva odlučilaca bilo mešanje obaveštajnih službi u nadležnost nosilaca političke vlasti, što bi remetilo uspostavljeni odnos između njih, na štetu nosilaca političke vlasti a u korist obaveštajne službe.

Analiza i procena obaveštajnih zahteva od obaveštajnih službi nameće potrebu punog razumevanje problema koji će se istraživati, kao i sopstvene uloge u rešavanju tog problema kroz realizaciju obaveštajnog ciklusa od početka do kraja. Obaveštajni zahtevi se analiziraju s obzirom na svoju prirodu, složenost i hitnost, zavisno od materijalnih, ljudskih i drugih mogućnosti kojima obaveštajna služba stvarno raspolaže. Obaveštajna služba poseban značaj pridaje vrednovanju i proceni sopstvenih mogućnosti kojima može efikasno odgovoriti na konkretne obaveštajne potrebe i zahteve. Drugačije rečeno, kada obaveštajni rukovodioci anticipiraju obaveštajne probleme i zahteve na način da u potpunosti razumeju kakve su im informacije potrebne da bi ispunili svoju informativno-obaveštajnu funkciju, nophodno je da razjasne i sledeća pitanja: 1/ šta konkretno treba da saznaju, 2/ gde se može nalaziti potrebna informacija (ili informacije), 3/ ko može tim informacijama da raspolaže i da ih dostavi obaveštajnoj službi, i 4/ kako (i u kom obliku) se te informacije mogu dobiti?⁴¹

41 Ronin, Roman, op. cit., str. 29.

Kada se u celosti obezbede odgovori na postavljena pitanja, prelazi se na fazu *planiranja i organizovanja prikupljanja obaveštajnih informacija*. Ovakav tok inicijative je obavezan, posebno kada obaveštajni zahtevi političkih odlučilaca podrazumevaju pokretanje dugoročnog strategijskog obaveštajnog istraživanja. Dakle, u ovoj fazi ciklusa je neophodna svestrana *anticipacija obaveštajnih potreba*, posebno vezanih za nacionalnu bezbednost i/ili proces informisanja u okviru definisanja spoljnopolitičke situacije. Pravilno razumevanje obaveštajnih potreba i zahteva i sopstvene uloge u procesu informisanja u okviru definisanja spoljnopolitičke situacije, obezbeđuje optimalne uslove za donošenje odluke o pokretanju obaveštajnog istraživanja na prikupljanju zahtevanih obaveštajnih informacija. Ova faza može imati i drugačiji tok – kada obaveštajne službe, u okviru tekućih obaveštajnih istraživanja, otkriju novi bezbednosni problem koji zahteva planiranje novog obaveštajnog istraživanja. U toj situaciji, obaveštajne službe pristupaju analizi tog problema, pri čemu su obavezne da ispoštuju princip subordinacije i informišu političke odlučioce o novom obaveštajnom problemu, koji zahteva ponovno (re)definisanje obaveštajnih potreba i zahteva.

Planiranje i organizovanje obaveštajnog istraživanja je sledeći korak u obaveštajnim ciklusu u kome isključivo učestvuju obaveštajne službe. U ovoj fazi se vrši konkretan izbor metoda rada, odnosno obaveštajnih postupaka i tehnika (prikupljačkih disciplina), kojima će se prikupljati sirove obaveštajne informacije. Celokupna aktivnost mora biti usklađena sa dotadašnjim iskustvima službe u organizovanju obaveštajnih istraživanja, posebno kod izbora metoda, sredstava i prikupljačkih postupaka. U tom smislu, prvo se određuju izvori koji će se angažovati na prikupljanju podataka, u skladu sa njihovim mogućnostima u odnosu na izabrane objekte i ciljeve istraživanja; određuju se prikupljački postupci i tehnike, snage i sredstva; načini dostavljanja prikupljenih informacija centrali obaveštajne službe; potrebna materijalna (finansijska) sredstva; i vremenski period realizacije obaveštajnog istraživanja.⁴²

Faza *prikupljanja sirovih obaveštajnih informacija* u operativnom smislu predstavlja najkonkretniju aktivnost obaveštajne službe u obaveštajnom ciklusu. U njoj su maksimalno angažovani materijalni i ljudski potencijali obaveštajne službe, od raznovrsnih tehničkih i drugih sredstava, do profesionalnog obaveštajnog kadra i ostalih ljudskih potencijala (agenturne i druge pozicije kao izvori podataka). Obaveštajne službe stalno nadziru kvalitet rada svih izvora, posebno njihove puzdanosti, i utvrđuju stepen proverenosti informacija. Takođe, faza prikupljanja sirovih informacija podrazumeva i njihovo slanje uspostavljenim sistemima veze/komunikacionim sistemima delovima obaveštajnih službi zaduženim za dalji tok obaveštajnog ciklusa (uprave za analizu, posebni analitički centri i sl.).

Pretvaranje sirovih obaveštajnih informacija u objedinjeno obaveštajno znanje je jedna od najsloženijih faza ciklusa, koja se sastoji se iz više međusobno

42 Uopredi: Bajagić, M., Obaveštajna aktivnost i spoljna politika..., op. cit.

povezanih radnji: klasifikacije sirovih obaveštajnih informacija; procenjivanja, analiziranja i interpretacije; i objedinjavanja obaveštajnih podataka. Sirove informacije se prevode, dešifruju i razvrstavaju po svojoj prirodi i značaju: Njima se dalje kroz analizu, procenjivanje, interpretaciju i objedinjavanje daje novi smisao i značaj, kao preduslov za izradu završnih obaveštajnih dokumenata.⁴³ Analiza klasifikovanih sirovih obaveštajnih informacija obuhvataju seriju mentalnih operacija različitih, sa detaljnim pregledom informacija kako bi se odredio stepen do kog se one potvrđuju (izvornost i tačnost), obogaćuju ili su kontradiktorne jedna drugoj, i na taj način uspostavljaju uzročno-posledične relacije između njih i neophodni zaključci. Analitičari koriste svoje znanje o regionalnim, nacionalnim i globalnim trendovima kako bi procenili kvalitet svih vrsta prikupljenih informacija i organizuju ih u odgovarajući, koristan obaveštajni proizvod. Svrha obaveštajne analize je da se određenom donosiocu odluka otkrije osnovni značaj odabranih informacija. Često analiza informacija obuhvata procenu jednog mogućeg ishoda, s obzirom na brojne mogućnosti određenog scenarija. Ova funkcija nije predviđanje, iako se u nekim slučajevima može videti kao takva. Analiza može obuhvatiti analitičko prognoziranje da bi se utvrdio stepen pouzdanosti datih saznanja. Postoje različiti nivoi analize povezani sa procesom prikupljanja, obično sa rezultatima na odgovarajućim nivoima zaključaka. Analitičar obično nema direktan pristup posmatranoj temi, ali umesto toga prikuplja informacije iz raznih izvora, a zatim kreira objašnjenja za određene pojave, događaje i fenomene. Sve hipoteze se ispituju i upoređuju sa dobijenim informacijama u trajnom procesu dobijanja zaključaka. Često analitičar testira istovremeno više hipoteza, praveći moguće *scenarije* i testirajući svaki korišćenjem temeljnih mentalnih procesa, domen znanja subjekta, iskustvo i druge veštine povezane sa specifičnim nivoima obrazovanja. S tim u vezi, uspešan analitičkar mora posedovati sledeće sposobnosti: da ima neophodna znanja i mogućnosti, da ima sklonost ka specijalizovanim obukama, da može obavljati specifične zadatke, i da pokazuje lične kvalitete koji su kompatibilni sa analitičkim radom. Ovaj profil je validan u svakoj obaveštajnoj aktivnosti. Realizacija svih faza ciklusa je preduslov nastanka informacija, ali se funkcionalnost čitavog procesa samo postiže u ovom koraku.⁴⁴

Objedinjavanje i produkcija kao rezultat obaveštajne analize rezultira kreiranjem novih potvrđenih saznanja u formi potrebnoj da bi ih krajni korisnici razumeli. U praksi, produkcija se odnosi na izradu završnih obaveštajnih dokumenata za potrebe koje su donosioci političkih odluka već iskazali u definisnju obaveštajnih zahteva. Obrada - pretvaranje sirovih obaveštajnih informacija u završno

43 Isto.

44 Vidi primer mogućeg dijagrama ciklusa obaveštajne analize u: Treverton, Gregory F., Gabbard, Bryan C., *Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis*, Santa Monica: RAND, 2008, p. 3; Treverton, Gregory F., *Reshaping National Intelligence for an Age of Information*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

obaveštajno saznanje je bezvredno ako nije pravovremeno i ne dođe do korisnika u obliku koji omogućava upotrebu tog saznanja. Kao bojno polje, globalno okruženje je danas veoma dinamično, a informacije i obaveštenja vremenski su osjetljiva. Zato je ključ uspeha u brznoj obradi, stvaranju završnog obaveštajnog saznanja, i njegovom pravovremenom ustupanju krajnjim korisnicima, da bi oni bili spremni za konkretnu akciju.

Izrada završnih obaveštajnih dokumenata podrazumeva angažovanje najstručnijih obaveštajnih kadrova, čak i čitavih analitičkih timova i specijalizovanih delova obaveštajnih službi. Obaveštajne studije i drugi završni obaveštajni dokumenti sadrže integrisana obaveštajna saznanja koja odlučioi koriste u definisanju datog problema i donošenju odluka. Završni obaveštajni dokumenti su temelj za fazu obaveštajnog ciklusa u kojoj se oni ustupaju krajnjim korisnicima. Obaveštajne službe u tu svrhu razrađuju posebne procedure rukovanja ovim dokumentima i posebne sisteme veza/kanale kojima se oni šalju krajnjim korisnicima, ili određuju ličnosti koje neposredno ostvaruju kontakte sa nosiocima političke vlasti. Završni obaveštajni dokumenti se ustupaju krajnjim korisnicima *posredno*, putem posebnih sistema veze, i *neposredno*, ličnim kontaktima obaveštajnih stručnjaka i odlučilaca. Najčešća praksa je da se nosioci političke vlasti upoznaju sa sadržajem dokumenata kroz neposredne kontakte sa rukovodiocima i ekspertima obaveštajnih službi. Ustupanje završnih obaveštajnih saznanja kroz lične kontakte obaveštajnih rukovodilaca i nosilaca političke vlasti neophodno je zbog tehničke interpretacije koja je značajan deo procesa odlučivanja. Takođe, nije isključeno da, u kriznim situacijama ili situacijama koje ne ostavljaju dovoljno vremena za dužu interpretaciju obaveštenja od strane odlučilaca, oni ovlaste obaveštajne rukovodioce da ravnopravno učestvuju i u procesu interpretacije.

Ovim bi se trebao okončati obaveštajni ciklus, s obzirom na zakonska ovlašćenja obaveštajnih službi. Međutim, praksa je pokazala da su obaveštajni rukovodioci često učestvovali i u daljem toku spoljnopolitičkog odlučivanja (predlaganje pravca političke akcije, izbor jednog pravca, izbora sredstava i spoljnopolitičkih postupaka, planiranje i organizovanje spoljnopolitičke akcije). Obaveštajne službe se tada pojavljuju kao direktni ili posredni učesnici, posebno kada se radi o kombinaciji obaveštajne aktivnosti i subverzivnih sadržaja (tajnih akcija) karakterističnih za spoljnu politiku mnogih država.

Iako ove faze zatvaraju organizacioni i funkcionalni krug obaveštajnog ciklusa, on se ipak ne završava ustupanjem završnih obaveštajnih saznanja, već se nastavlja dijalogom između obaveštajnih službe i korisnika tih saznanja. Ako su saznanja korisna, ustupanje obuhvata i povratni efekat - *feed back*. Naime, obaveštajni rukovodioci imaju potrebu da izvrše analizu uspešnosti realizovanih obaveštajnih aktivnosti i korisnosti obaveštajnih saznanja, da bi mogli planirati naredne obaveštajne aktivnosti, s obzirom na iskazane potrebe. Zato su obaveštajnim službama potrebne i povratne informacije od korisnika obaveštajnih saznanja da bi znali šta

je korisno a šta ne, kako bi ispunili buduće obaveštajne zahteve. Ako se i ovaj deo ciklusa ispuni, obaveštajne službe mogu modifikovati svoju praksu kako bi dalje najsvrsishodnije ispunile zadatke koje dobiju od krajnjih korisnika i poboljšale sopstvene prikupljačke i analitičke potencijale. U tom smislu, povratne informacije trebaju da obuhvate sledeća ključna pitanja: 1/ da li su završna obaveštajna saznanja upotrebljiva i da li se mogu koristiti?; 2/ da li su pravovremena?; 3/ da li su u praksi korišćena?; 4/ kako?; 5/ da li su ispunila očekivanja korisnika?; 6/ ako ne, zašto nije?; i 7/ šta sledeće? Odgovori na ova pitanja će rezlutirati pravovremenim, konkretnim i sveobuhvatnim završnim obaveštajnim saznanjima u budućnosti i njihovoj većoj upotrebi od strane donosilaca odluka i daljim procenama povratnih informacija.

4. Značaj obaveštajne aktivnosti u kriminalistici (kriminalističko-obaveštajna aktivnost)

Poslednjih godina se u praksi i teoriji ubrzano razvija i *kriminalističko-obaveštajna aktivnosti*, kao relativno novi pristup u kriminalistici. Kriminalistički obaveštajni rad obuhvata policijsku (istražnu) delatnost koja obuhvata procese prikupljanja, analiziranja i vrednovanja informacija (posebno iz kriminalne oblasti) u cilju efikasnijeg suzbijanja kriminala na svim nivoima. Produkti ove aktivnosti su strateške ocene, profiliranje problema i učinioca krivičnih dela, čime se omogućava nova strategija i adekvatni operativno-taktički odgovori na očekivana ugrožavanja kriminalom. Kriminalističko obaveštajna aktivnost je pokušaj integracije saznanja iz oblasti strategije, planiranja, menadžmenta, obaveštajne aktivnosti i kriminalistike. Ona zahteva kvalitetne baze podataka i kompetentne analitičare sa puno znanja iz oblasti suzbijanja kriminala.

U praktičnom smislu, kriminalističko-obaveštajna aktivnost (*criminal intelligence*) obuhvata pretvaranje informacija prikupljenih iz različitih izvora u sprovođenju strategije, politike i istraživačko-operativne taktike u vezi sa određenim krivičnim delima, pojedincima i organizacijama osumnjičenim za ta dela.⁴⁵ Ona je mnogo više od prikupljanja informacija, jer obuhvata proces prikupljanja, obrade, analize, ustupanja i vrednovanja (povratne informacije - *feed back*) informacija o kriminalnim organizacijama i pojedincima i njihovim nezakonitim aktivnostima, kao i najtežim krivičnim delima. Ova aktivnost za rezultat ima informacije prikupljene ili dobijene, analizirane, snimljene i ustupljene za potrebe agencija za sprovođenja zakona u oblasti kriminala, identifikacije kriminalaca ili kriminalnih grupa. Ovaj aspekt obaveštajnog rada se razvija primenom nadzora, prikupljanjem podataka iz ljudskih izvora (informatori), ispitivanjem, i istraživanjem, ili operativnim radom kriminalističke policije ili policije opšte nadležnosti na

45 Criminal Intelligence, Internet 02/07/2010, www.calea.org/online/newsletter/No79/criminalintelligence.htm.

terenu.⁴⁶ Kao i obaveštajna aktivnost, kriminalističko-obaveštajna aktivnost ima tri ključna nivoa: 1/ taktički (prevencija - prethodno prikupljanje informacija), 2/ operativni (obaveštajni rad tokom operativnih kriminalističkih i krivičnih istraga), i 3/ stratejski (donošenje političkih odluka vezanih za ovu oblast, planiranje, prevencija i odvratanje od kriminala). Sam proces realizacije kriminalističko-obaveštajne aktivnosti odvija se takođe kroz obaveštajni ciklus. Jedan od modela obaveštajnog ciklusa koji se primenjuje u kriminalistici obuhvata sledeće faze: 1/ planiranje i rukovođenje, 2/ prikupljanje informacija, 3/ analiza i produkcija, 4/ ustupanje, 5/ vrednovanje. Planiranje i rukovođenje obuhvata određivanje obaveštajne misije kriminalističkih organa, utvrđivanje korisnika informacija, upoznavanje operativne sredine (kriminalne okoline), i utvrđivanje i definisanje prioriternih obaveštajnih potreba. Prikupljanje informacija se sastoji iz: prijema obaveštajnih potreba i identifikacije ciljeva, izbora odgovarajućih metoda prikupljanja informacija, prikupljanja informacija iz otvorenih izvora (mediji, javni snimci i baze podataka, razgovori na terenu i razgovori sa pritovrenim licima), i primene tajnih metoda (nadzor, korišćenje informanata, tajnih operativaca - prikriivenih islednika). Analiza i produkcija su srce ciklusa u kriminalističko-obaveštajnom radu, i obuhvataju već sve rečeno o analizi obaveštajnih informacija, gde je prioritet na potpunom razumevanju sirovih informacija i njihovom pretvaranju u činjenice značajne za dalji tok kriminalističkih i krivičnih istraga. U procesu analize informacije se integrišu po određenom redosledu, sortiraju u potrebne aktegorije ili logične sledove, vrednuje tačnost i blagovremenost tih informacija, i konačno vrednuje valjanost i pouzdanost izvora informacija. Takve informacije su polazna tačka u davanju odgovora u pitanje: Šta dalje u istrazi? Ustupanje informacija korisnicima je sledeća faza ciklusa, iza koje sledi vrednovanje celokupnog rada (ciklusa), na način da se nastoje obezbediti odgovori na sledeće dileme: da li su informacije bile tačne, blagovremene i na legalan način prikupljene i ustupljene, jer bez potvrdnih odgovora na ovo pitanje ceo tok ciklusa nema pravu vrednost; šta je potrebno da se ostvari bolji kvalitet informacija; šta je potrebno da se u organizacionom smislu poboljša sam ciklus; itd.⁴⁷ Naravno, pored ovog modela, u kriminalističko-obaveštajnoj aktivnosti su primenjivi i svi prethodno izloženi teorijski i organizacioni modeli obaveštajnog ciklusa.

46 Uporedi: Criminal intelligence: Encyclopedia – Criminal intelligence, Wikipedia, Internet 02/07/2010, http://www.experiencefestival.com/a/Criminal_intelligence/id/2025972; Ratcliffe, Jerry H. (ed), *Strategic Thinking in Criminal Intelligence* (2nd edition), Leichhardt: Federation Press., 2009.

47 Pastor, James F., *Criminal Intelligence Process*, Secure Law LTD., Internet 21/06/2010, www.securelaw.info; Detaljnije u: Ratcliffe, Jerry H. (ed), *Strategic Thinking in Criminal Intelligence* (2nd edition), Leichhardt: Federation Press., 2009.

5. Literatura:

- Betts, Richard K., *Enemies of Intelligence: Knowledge and Power in American National Security*, New York, Columbia University, 2007.
- McDowell, Don, Godman, Jan (eds), *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users (Revised Edition)*, Lanham, Maryland, Toronto, Plymouth: The Scarecrow Press., Inc., 2009.
- Bajagić, M., *Obaveštajna aktivnost i spoljna politika – studija slučaja SAD*, Beograd, Viša škola unutrašnjih poslova, 2004.
- Bajagić, M., *Metodika obaveštajnog rada*, Beograd, Kriminalističko-policijska akademija, 2010.
- Krizan, Lisa, *Intelligence Essentials for Everyon*, Occasional Paper Number Six, Joint Military Intelligence College, Washington, DC., 1999.
- Johnson, Loch K., *Strategic Intelligence 4: Counterintelligence and Counterterrorism: Defending the Nation Against Hostile Forces*, Westport, Connecticut, London, Praeger Security International, 2007.
- Johnson, Loch K. (ed), *Handbook of Intelligence Studies*, New York, Routledge, 2007.
- Johnson, Loch K., *Bricks and Mortar for a Theory of Intelligence*. – In: *Comparative Strategy*, No. 22(2003), pp. 1-28.
- Quiggin, Thomas, *Seeing the Invisible: National Security Intelligence in an Uncertain Age*, World, Scientific Publishing Co., 2007.
- Scott, L.V., Jackson, P.D. (eds), *Understanding Intelligence in the Twenty-First Century: Journeys in Shadows*, London, Routledge, 2008.
- Scott, Len, Jackson, Peter, *The Study of Intelligence in Theory and Practice*. – In: *Intelligence and National Security*, Vol.19, No.2, Summer 2004, pp.139-169.
- Lathrop, Charles E., *The literary spy: the ultimate source for quotations on espionage and intelligence*, Yale University Press New Haven and London, 2004.
- DeConde, Alexander, et al. (eds.), *Encyclopedia of American Foreign Policy: studies of the principal movements and ideas*, New York: Gale Group, Charles Scribner's Sons, 2002.
- Der Derian, James, *Anti-Diplomacy, Intelligence Theory and Surveillance Practice*. – In: *Intelligence and National Security* 8, no. 3 (July 1993).
- Lerner, K. Lee, Lerner, Brenda Wilmoth (eds) (Vol. I, II, III), *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*, New York: Gale Group, Inc., a division of Thomson Learning, Inc., 2004.
- Ransom, Harry Howe, *Central Intelligence and National Security*, Cambridge: Harvard University Press., 1959.
- Troy, Thomas F., *The 'Correct' Definition of Intelligence*. – In: *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, Vol. 5, No. 4. (1991).

- Bruneau, Thomas C., Bruneau, Thomas C., Democracy and Effectiveness: Adapting Intelligence for the Fight Against Terrorism. – In: International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol. 21, No. 2 (2008).
- Hoogenboom, Bob, Grey intelligence. – In: Crime Law Social Change (45/2006), pp. 373-381.
- Waltz, Edward, Knowledge Management in the Intelligence Enterprise, Artech House Boston & London, 2003.
- Ronin, Roman, Obaveštajni rad, Beograd, Službeni glasnik, Fakultet bezbednosti, 2009.
- Milosavljević, S.; Radoslavljević, I., Osnovi metodologije političkih nauka (drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje), Beograd, Službeni glasnik, 2003.
- Gill, Peter, Marrin, Stephen, Phythian, Mark (eds), Intelligence Theory: Key questions and debates, London and New York: Routledge, 2009, pp. 165-175.
- Quinlan, Michael, Just Intelligence: Prolegomena to an Ethical Theory. – In: Intelligence and National Security, Vol. 22, No. 1, 2007, pp. 1-13.
- Kent, Sherman, Strategic Intelligence for American World Policy, Princeton, New Jersey: Princeton University Press., 1949.
- Hulnick, Arthur S., The Intelligence Producer-Policy Consumer Linkage: A Theoretical Approach, Intelligence and National Security 1, No.2 (May 1986).
- Odom, William E., Fixing Intelligence For A More Secure America, Yale University Press, New Haven and London, 2003.
- Hastedt, Glenn, Espionage: A Reference Handbook, Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003.
- Bajagić, M., Savremena shvatanja obaveštajne aktivnosti u uslovima globalizacije. – U: Keković, Z.; Kešetović, Ž. (eds), Krizni menadžment I: Prevencija krize (hrestomatija), Beograd, Fakultet bezbednosti, 2006.
- Savić, A.; Bajagić, M., Uloga obaveštajne aktivnosti u spoljnoj politici. – U: Nauka-bezbednost-policija, Vol.VIII, No. 1 (2003), str. 17-50.
- Treverton, Gregory F., Gabbard, Bryan C., Assessing the Tradecraft of Intelligence Analysis, Santa Monica: RAND, 2008.
- Treverton, Gregory F., Reshaping National Intelligence for an Age of Information, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Criminal Intelligence, Internet 02/07/2010, www.calea.org/online/newsletter/No79/criminalintelligence.htm.
- Criminal intelligence: Encyclopedia - Criminal intelligence, Wikipedia, Internet 02/07/2010, http://www.experiencefestival.com/a/Criminal_intelligence/id/2025972.
- Pastor, James F., *Criminal Intelligence Process*, Secure Law LTD., Internet 21/06/2010, www.securelaw.info.
- Ratcliffe, Jerry H. (ed), Strategic Thinking in Criminal Intelligence (2nd edition), Leichhardt: Federation Press., 2009.

Dr Mladen Bajagić,
The Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL IMPORTANCE OF THE CRIMINALISTIC INTELLIGENCE ACTIVITIES

Intelligence activity, as a specific social and political activity, has always served as a mechanism for providing, protecting and improving of national security and realization of foreign policy and recently as a consequence of the phenomenon of “proliferation of intelligence activities” in the function of the prevention and repression of the most serious forms of criminal activities. Its beneficiaries are real subjects of political decision making and in case of criminalistic-intelligence activities those subjects are police and specialized criminalistic agencies responsible for the suppression of all forms of criminality. A growing interest for this field resulted in attempts to develop autonomous theory of intelligence activity through the development of multi-disciplinary studies of intelligence activities based on general knowledge about scientific theories as such. Beyond theoretical discourse on intelligence activities special attention has been devoted to its practical importance and modes of its realization through so called “intelligence cycles” with particular focus on the analysis and development of final intelligence information and recognition of the potential intelligence errors. In circumstances where general challenges and threats to security are apparent and constantly growing, intelligence activity has been seen as a useful tool in criminalistics and increasingly developed as a specific type of intelligence activity – criminalistic-intelligence activity. Thus, it has been developed through well-known organization models of intelligence cycle.

Key words: *Intelligence activities, Theory of intelligence activity, Intelligence cycle, Criminalistic-intelligence activity.*